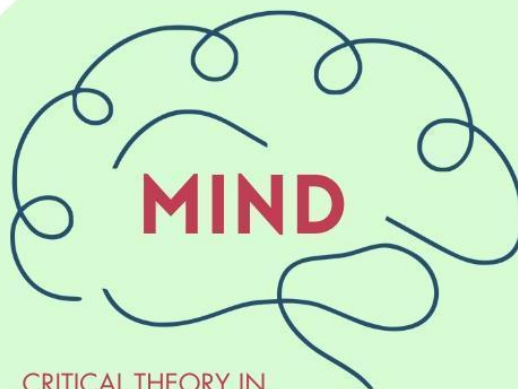

MIND: Preporuke za donositelje odluka u obrazovanju odraslih

Poticanje kritičkog mišljenja u neformalnom obrazovanju odraslih

(Zajednički dokument za zagovaranje razvijen u okviru Erasmus+ projekta "MIND – Kritička teorija u praksi obrazovanja odraslih: osnaživanje za kritičko djelovanje")

CRITICAL THEORY IN
ADULT EDUCATION PRACTICE:
EMPOWERMENT FOR CRITICAL ACTIONS

Sadržaj

Sažetak.....	3
Uvod u projekt MIND.....	4
Zašto je kritičko mišljenje važno – zaključci projekta MIND.....	5
Jaz u politikama.....	5
Doprinos projekta MIND.....	5
Dokazi i ključni nalazi.....	6
Uvod u Preporuke za politike.....	6
Strateški i politički kontekst.....	7
Zajednička odgovornost za promicanje kritičkog mišljenja.....	7
Preporuke za donositelje odluka na razini EU-a, nacionalnoj razini te lokalnoj i regionalnoj razini.....	8
A. Preporuke za donositelje odluka na razini Europske unije.....	8
Tko može biti kontaktiran ili uključen:.....	8
B. Recommendations for National Policymakers.....	9
C. Preporuke za nacionalne donositelje odluka.....	11
Tko može biti kontaktiran ili uključen:.....	11
Poziv na djelovanje.....	13

Sažetak

Projekt MIND usmjeren je na rješavanje sve većeg jaza u obrazovanju odraslih diljem Europe: nedostatka sustavnih i na dokazima utemeljenih pristupa razvoju kritičkog mišljenja (KM) među odraslim polaznicima. Kroz istraživanje, razvoj modela i pilotiranje, MIND je pokazao da kritičko mišljenje nije apstraktan akademski cilj, već praktična kompetencija koja osnažuje odrasle osobe da donose informirane odluke, sudjeluju u demokratskom životu i konstruktivno odgovaraju na društvene i digitalne izazove.

Ove preporuke za politike imaju za cilj pretočiti nalaze projekta MIND u konkretne mjere za donositelje odluka u području obrazovanja odraslih, lokalne zajednice i pružatelje programa obrazovanja. One zagovaraju uključivanje kritičkog mišljenja u strategije učenja odraslih, programe financiranja, osposobljavanje edukatora te u programe temeljene na zajednici.

Uvod u projekt MIND

Erasmus+ projekt **MIND – Krićka teorija u praksi obrazovanja odraslih: osnaživanje za krićko djelovanje (2023.–2025.)** okuplja sedam partnera iz Litve, Latvije, Hrvatske i Rumunjske. Pod koordinacijom Litavske udruge za obrazovanje odraslih (LAAE), projekt povezuje organizacije civilnog društva, sveučilišta i ustanove za obrazovanje odraslih s bogatim iskustvom u promicanju refleksivnog, uključivog i na zajednici utemeljenog ućenja.

Cilj projekta je potaknuti kulturu krićkog mišljenja u neformalnom obrazovanju odraslih jaćanjem kompetencija edukatora te osnaživanjem polaznika da primjenjuju krićko mišljenje u osobnom, profesionalnom i graćanskom životu.

Kroz istraživlje, razvoj modela, pilotiranje i zagovaranje, MIND je pokazao da krićko mišljenje nije apstraktan akademski cilj, već praktićna kompetencija koja omogućuje odraslima da se snalaze u informacijama, donose informirane odluke i aktivno sudjeluju u demokratskom životu.

Glavni rezultati projekta MIND uključuju:

- Kompendij znanstvene literature i praksi o krićkom mišljenju u obrazovanju odraslih;
- Izvješćaj o nacionalnim dokumentima i programima obrazovanja odraslih;
- MIND Model – pedagoški okvir za razvoj krićkog mišljenja kroz faze: Evokacija → Propitivanje → Razumijevanje → Refleksija → Donošenje odluka;
- MIND Program & MIND Toolkit – kurikulum za osposobljavanje edukatora;
- Preporuke za politike (ovaj dokument).

Utemeljen na akademskim istraživanjima i praksi obrazovanja odraslih, MIND Model nudi strukturirani, ali prilagodljiv put za razvoj krićkog mišljenja:

1. Evokacija – aktiviranje prethodnog znanja, iskustava i pretpostavki polaznika.
2. Ključno propitivanje prethodnog znanja, iskustva i intuicije – poticanje znatiželje, istraživanja i otvorenog dijaloga.
3. Razumijevanje – analiza informacija, razlićitih perspektiva i argumenata.
4. Refleksija i metakognicija – preispitivanje vrijednosti, pristranosti i posljedica.
5. Donošenje odluka – primjena krićkog mišljenja u stvarnim kontekstima, što vodi promjeni.

Zajedno, ovi rezultati predstavljaju cjelovit pristup integraciji krićkog mišljenja u neformalno obrazovanje odraslih i doprinose izgradnji snaćnijih i refleksivnijih europskih zajednica ućenja.

Zašto je kritičko mišljenje važno – zaključci projekta MIND

U današnjem brzo mijenjajućem društvenom i digitalnom okruženju odrasle osobe suočavaju se sa složenim izazovima – od snalaženja u obilju informacija i dezinformacija do donošenja odgovornih odluka koje utječu na njihove obitelji, zajednice i društvo u cjelini. Kritičko mišljenje (KM) omogućuje odraslima da propituju, analiziraju i djeluju, umjesto da pasivno konzumiraju informacije. Ono podupire:

- osobni razvoj kroz samosvijest i informirano donošenje odluka;
- zapošljivost kroz razvoj rješavanja problema i prilagodljivosti;
- demokratsko sudjelovanje kroz jačanje sposobnosti građana za refleksiju i dijalog.

Jaz u politikama

Unatoč njegovoj važnosti, kritičko mišljenje ostaje nedovoljno zastupljeno u politikama i strategijama obrazovanja odraslih diljem Europe.

Izvršno izvješće projekta MIND o dokumentima i programima obrazovanja odraslih pokazalo je da:

- kritičko mišljenje rijetko eksplicitno postoji u okvirima politika obrazovanja odraslih;
- kada se spominje, često je usko povezano s digitalnom ili medijskom pismenošću;
- malo nacionalnih strategija opisuje konkretne metodologije ili mehanizme podrške za razvoj KM među odraslima;
- edukatorima često nedostaje konceptualna jasnoća i praktični alati za učinkovito poučavanje kritičkog mišljenja.

Ovaj jaz ukazuje na potrebu za snažnijim usmjeravanjem politika i pedagoškom podrškom kako bi kritičko mišljenje postalo prepoznata i mjerljiva kompetencija u obrazovanju odraslih.

Doprinos projekta MIND

Projekt MIND izravno je odgovorio na ovaj jaz razvijanjem modela utemeljenog na znanosti i praksi za razvoj kritičkog mišljenja u neformalnom obrazovanju odraslih. Projekt je pokazao da su okruženja za učenje odraslih posebno pogodna za razvoj kritičkog mišljenja jer su:

- participativna i iskustvena, potiču aktivno sudjelovanje;
- ukorijenjena u stvarnim životnim kontekstima polaznika, što refleksiju čini smislenom;
- fleksibilna i prilagodljiva, omogućujući prostor za dijalog, eksperimentiranje i osobni razvoj.

MIND model strukturira proces učenja kroz pet međusobno povezanih faza: **Evokacija** → **Propitivanje** → **Razumijevanje** → **Refleksija** → **Djelovanje**. Ovaj model podržava i edukatore i polaznike u razvoju kritičkog mišljenja kao kompetencije koja uključuje kognitivnu, emocionalnu i socijalnu dimenziju.

Dokazi i ključni nalazi

Istraživanja provedena kroz Kompendij znanstvene literature i prakse te Izvršno izvješće pružila su snažne empirijske temelje za ove preporuke:

- odrasli polaznici najbolje reagiraju na aktivnosti temeljene na stvarnim problemima, a ne na apstraktnu teoriju;
- kritičko se mišljenje najučinkovitije razvija kada edukatori djeluju kao facilitatori, a ne tradicionalni predavači;
- povjerenje, dijalog i međusobno poštovanje ključni su uvjeti za razvoj kritičkog mišljenja;
- ustanove za obrazovanje odraslih spremne su i motivirane integrirati kritičko mišljenje, ali im je potrebna formalna podrška politika, resursi i stručno usavršavanje.

Ovi uvidi čine temelj preporuka projekta MIND, pokazujući da je promicanje kritičkog mišljenja i izvedivo i nužno za izgradnju otpornih, demokratskih i uključivih zajednica učenja.

Uvod u Preporuke za politike

Projekt MIND prepoznaje da razvoj kritičkog mišljenja (KM) među odraslima nije samo obrazovni cilj, već i demokratska nužnost. Sljedeće preporuke temelje se na istraživanjima, pilotiranju i refleksijama unutar projekta te su strukturirane prema trima komplementarnim razinama djelovanja politika:

- **Europska razina** – strateška vizija i usklađivanje politika
- **Nacionalna razina** – integracija u sustav, financiranje i izgradnja kapaciteta
- **Lokalna i regionalna razina** – angažman zajednice i uključivanje

Ovakav višeslojni pristup odražava uvjerenje da učinkovite politike obrazovanja odraslih moraju djelovati na različitim razinama upravljanja i uključivati zajedničku odgovornost donositelja odluka, edukatora i civilnog društva.

Preporuke koje slijede temelje se na znanstvenim dokazima, rezultatima pilotiranja te kolektivnim refleksijama projektnih partnera.

Preporuke za politike teže ostvariti sljedeće ciljeve:

- oblikovati primjenjive smjernice za integraciju i promicanje razvoja kritičkog mišljenja (KM) među odraslima u neformalnom obrazovanju;
- ojačati zagovaračke kapacitete institucija za obrazovanje odraslih, omogućujući im učinkovitiju suradnju s donositeljima odluka, lokalnom upravom i drugim dionicima;
- podržati korištenje ovih preporuka kao zagovaračkih alata za političare i donositelje odluka na lokalnoj i regionalnoj razini, potičući prepoznavanje građanskog i društvenog utjecaja obrazovanja odraslih;
- pokazati građansku odgovornost i angažman kroz razvoj preporuka koje odražavaju zajedničku stručnost i društvenu predanost partnerskih organizacija i ciljnih skupina;
- promicati politike temeljene na znanosti i praksi kroz preporuke utemeljene na istraživanjima, pilotiranju i usklađenosti s ključnim EU i nacionalnim strateškim dokumentima;
- pridonijeti razvoju politika obrazovanja odraslih isticanjem kritičkog mišljenja kao ključne transverzalne kompetencije neophodne za osobni razvoj, zapošljivost i demokratsko sudjelovanje.

Strateški i politički kontekst

Ove preporuke temelje se na ključnim europskim i međunarodnim okvirima koji prepoznaju kritičko mišljenje kao transverzalnu kompetenciju ključnu za cjeloživotno učenje, uključivanje i demokraciju:

- Preporuka Vijeća o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje (2018.) – ističe kritičko mišljenje kao središnji element svih kompetencija.
- Europska agenda za obrazovanje odraslih (2021.–2030.) – naglašava refleksiju i građansko sudjelovanje kao prioritete za aktivno građanstvo.
- Okviri LifeComp i DigComp – definiraju kritičko mišljenje kao bitnu dimenziju osobnih, socijalnih i digitalnih kompetencija.
- Europski akcijski plan za demokraciju (2020.) – poziva na jačanje medijske pismenosti i otpornosti na dezinformacije.
- UNESCO-ova Preporuka o obrazovanju i učenju odraslih (RALE, 2015.) – promiče sposobnost odraslih za autonomiju, odgovornost i kritičko razumijevanje.

Usklađivanjem projekta MIND s ovim strateškim dokumentima, projekt doprinosi koherentnosti politika te europskoj viziji osnaženih, refleksivnih i informiranih građana.

Zajednička odgovornost za promicanje kritičkog mišljenja

Promicanje kritičkog mišljenja među odraslima zahtijeva suradnju različitih aktera i razina upravljanja.

Okviri politika, financijska tijela i edukatori moraju zajednički djelovati kako bi se osiguralo da okruženja za učenje potiču refleksiju, dijalog i društvenu odgovornost.

- **Institucije EU-a** pružaju strateški smjer i temeljne okvire.
- **Nacionalna tijela** integriraju kritičko mišljenje u sustave obrazovanja odraslih i standarde kvalitete.
- **Lokalne vlasti i ustanove za obrazovanje odraslih** prevode ove politike u inkluzivna i dostupna iskustva učenja.

Ovakav suradnički pristup osigurava da kritičko mišljenje postane živa praksa, a ne samo koncept u dokumentima o politici.

Preporuke za donositelje odluka na razini EU-a, nacionalnoj razini te lokalnoj i regionalnoj razini

Preporuke su grupirane prema razini djelovanja i odgovornosti. Svaka se temelji na nalazima projekta MIND i ima cilj pomoći donositeljima odluka, lokalnim zajednicama i ustanovama za obrazovanje odraslih u jačanju kritičkog mišljenja u neformalnom obrazovanju odraslih.

A. Preporuke za donositelje odluka na razini Europske unije

Tko može biti kontaktiran ili uključen:

Europska komisija (DG EAC, DG EMPL), Cedefop, ETF, EAEA, EPALE, odbori Europskog parlamenta za obrazovanje i zapošljavanje te europske mreže civilnog društva usmjerene na obrazovanje odraslih i demokratsko sudjelovanje.

1. Integrirati kritičko mišljenje u EU strategije obrazovanja odraslih

- **Preporuke:**
 - Ugraditi kritičko mišljenje (KM) kao transverzalnu kompetenciju u europske strategije cjeloživotnog učenja i obrazovanja odraslih.
 - Povezati KM s postojećim europskim okvirima poput LifeComp, DigComp i Europske agende vještina.
 - Uskladiti KM s pozivima EU-a za snažnije povezivanje digitalnih, socijalnih i građanskih kompetencija.
- **Provedba:**
 - Uključiti KM u buduća ažuriranja EU politika i Preporuka Vijeća o obrazovanju odraslih.
 - Istaknuti KM kao kriterij prihvatljivosti ili kvalitete u pozivima programa Erasmus+ i CERV.

- Promicati razmjenu među EU projektima koji se bave kritičkim mišljenjem, digitalnom pismenošću i demokratskim sudjelovanjem.

2. Podržati suradnju istraživanja – prakse – politika na razini EU

- Preporuke:
 - Potaknuti višedržavnu suradnju istraživača, pružatelja obrazovanja odraslih i donositelja odluka u istraživanju modela razvoja KM i njegovog društvenog utjecaja.
- Provedba:
 - Financirati zajedničke istraživačke i pilot inicijative o kritičkom mišljenju i aktivnom građanstvu.
 - Uspostaviti europsku radnu skupinu za kritičko mišljenje u obrazovanju odraslih, u skladu s Europskom agendom za obrazovanje odraslih (2021.–2030.).
 - Diseminirati rezultate putem EPALE-a, FutureLabAE i mreže European Learning Cities.

3. Prepoznati i validirati kompetencije kritičkog mišljenja na razini Europe

- Preporuke:
 - Promicati prepoznavanje kompetencija KM stečenih kroz neformalno i informalno učenje u obrazovanju odraslih u svim državama članicama.
- Provedba:
 - Razviti smjernice na razini EU-a za validaciju kritičkog mišljenja unutar Europskog kvalifikacijskog okvira (EQF).
 - Uključiti deskriptore KM u europske okvire za mikrokvalifikacije.
 - Potaknuti korištenje digitalnih bedževa za kompetencije kritičkog mišljenja povezanih s domenama LifeComp okvira ("Kritičko mišljenje", "Refleksija", "Suradnja").

B. Recommendations for National Policymakers

Who can be contacted or involved:

Ministries of Education, Labour, Culture, and Social Policy; national agencies for adult education and qualifications; teacher training institutions; AE associations and research councils; national EPALE teams.

1. Integrate CT into National AE and Lifelong Learning Strategies

- Preporuke:
 - Recognise CT as a core transversal competence in AE policy and funding frameworks.

- Ensure CT appears explicitly alongside literacy, numeracy, and digital competences.
- Provedba:
 - Issue national policy guidelines defining CT competence for educators and learners.
 - Reference the MIND Model as a practical pedagogical framework.
 - Connect national education, media literacy, and citizenship programmes with CT competence

2. Fund Capacity Building and Continuous Professional Development (CPD)

- Preporuke:
 - Support systematic CPD opportunities for AE educators to teach and assess CT.
- Provedba
 - Adapt the MIND Programme modules into national CPD courses or micro-credentials.
 - Encourage reflection-based training and mentoring approaches within AE networks.
 - Support peer learning and exchange of practice at national and regional levels.

3. Support Recognition and Validation of CT Learning

- Preporuke:
 - Develop mechanisms to recognise adults' CT competence gained through non-formal and informal learning - via micro-credentials, learning portfolios, or civic engagement certificates.
- Provedba
 - Integrate CT into national validation of prior learning (VPL) systems.
 - Allow AE centres to issue digital badges or certificates for CT-related achievements.
 - Align national recognition tools with LifeComp and DigComp frameworks.

4. Support Community Partnerships for CT Learning

- Preporuke:
 - Support cooperation between AE providers, NGOs, cultural institutions, local media, and universities to offer joint CT programmes and scale the levels of CT learning outcomes.
- Provedba:
 - Fund national pilot projects testing the MIND Model in new contexts (workplace, community, digital AE).
 - Commission studies on CT impact for democratic resilience and employability.
 - Share results through EPALE or national AE networks.

5. Include CT Indicators in Quality Assurance Systems

- Preporuke:
 - Develop measurable indicators for CT learning outcomes and include them in national AE evaluation frameworks.
- Provedba:
 - Define CT-related outcomes (e.g., reflection, reasoning, civic participation).
 - Use reflective journals, learner portfolios, and surveys as evidence sources.
 - Include CT dimensions in national AE monitoring and evaluation reports.

C. Preporuke za nacionalne donositelje odluka

Tko može biti kontaktiran ili uključen:

Ministarstva obrazovanja, rada, kulture i socijalne politike; nacionalne agencije za obrazovanje odraslih i kvalifikacije; ustanove za obrazovanje i usavršavanje nastavnika; udruge i vijeća za obrazovanje odraslih; nacionalni EPAL timovi.

1. Ugraditi KM u lokalne strategije učenja i građanskog razvoja

- Preporuke:
 - Ugraditi razvoj kompetencije KM u općinske planove obrazovanja, kulture i građanskog razvoja.
- Provedba:
 - Uspostaviti lokalne laboratorije kritičkog mišljenja u centrima za obrazovanje odraslih, knjižnicama ili kulturnim institucijama.
 - Integrirati KM kao jedan od ciljeva u inicijative lokalne demokracije, uključivanja ili održivosti.

2. Osigurati pristup i uključivanje

- Preporuke:
 - Osigurati logističku i financijsku podršku (prostor, prijevoz, digitalni pristup) kako bi odrasle osobe s manje mogućnosti (na primjer, starije osobe, migranti, niskokvalificirani) mogle sudjelovati u programima KM.
- Provedba:
 - Ponuditi besplatno ili povoljno sudjelovanje u radionicama KM za odrasle s manje mogućnosti.
 - Osigurati prostore, subvencije za prijevoz, skrb o djeci ili pristup digitalnoj opremi.
 - Partnerstvo s socijalnim službama, nevladinim organizacijama i migrantskim organizacijama za uključivanje.

- Rasporediti programe fleksibilno (večeri, vikendi) radi povećanja dostupnosti.

3. Primijeniti MIND Model u obrazovnoj praksi

- Preporuke:
 - Koristiti MIND Model u 5 faza kao pedagošku osnovu za tečajeve i radionice.
 - Poticati edukatore da facilitiraju faze MIND Modela u bilo kojem području.
- Provedba:
 - Integrirati pet faza MIND Modela u postojeće tečajeve obrazovanja odraslih (digitalne vještine, zapošljivost, socijalno uključivanje) kako bi se osigurao refleksivan ciklus učenja.

4. Uključiti lokalne donositelje odluka kao polaznike

- Preporuke:
 - Poticati lokalne čelnike i javne službenike da sami sudjeluju u radionicama KM, jačajući donošenje odluka temeljeno na dokazima i javno povjerenje.
- Provedba:
 - Pozvati gradonačelnike, vijećnike i javne službenike da sudjeluju u kratkim radionicama KM ili sesijama dijaloga.
 - Koristiti stvarne lokalne izazove politike kao slučajeve učenja za primjenu alata KM.
 - Poticati zajedničke refleksijske sesije između donositelja odluka i građana radi jačanja međusobnog razumijevanja i donošenja odluka temeljenih na dokazima.

5. Izgraditi kontinuirani razvoj KM u organizacijama

- Preporuke:
 - Uspostaviti redovite interne procese učenja među kolegama i mentoriranja za edukatore radi razmjene iskustava poučavanja KM.
- Provedba:
 - Redoviti refleksijski sastanci, promatranja među kolegama i su-facilirane sesije koristeći program MIND.

6. Potaknuti lokalna partnerstva i uključenost polaznika

- Preporuke:
 - Podržati suradnju među centrima za obrazovanje odraslih, nevladinim organizacijama, sveučilištima i kulturnim organizacijama za zajedničko kreiranje programa KM.
 - Dizajnirati programe u kojima polaznici identificiraju probleme, istražuju perspektive i predlažu akcije. KM se jača kada polaznici imaju osjećaj vlasništva nad učenjem.
- Provedba:
 - Uključiti polaznike u su-dizajn radionica i projekata zajednice.
 - Promicati facilitaciju među vršnjacima i zajedničko učenje između generacija.

- Koristiti pristupe temeljene na projektima ili rješavanju problema, gdje polaznici definiraju stvarne probleme i testiraju rješenja.
- Uključiti refleksijske i povratne petlje kako bi polaznici procjenjivali ishode i predlagali poboljšanja.

7. Mjeriti i komunicirati utjecaj

- Preporuke:
 - Koristiti jednostavne alate za samoprocjenu za dokumentiranje promjena u stavovima, odlukama i angažmanu polaznika, čime se pokazuje vrijednost donatorima i donositeljima odluka.
- Provedba:
 - Prikupljati povratne informacije putem alata za samoprocjenu (npr. refleksivni dnevници) i kratkih anketa.
 - Dokumentirati priče o utjecaju koje pokazuju kako polaznici primjenjuju KM u svakodnevnom životu ili djelovanju u zajednici.
 - Dijeliti rezultate u godišnjim izvješćima, sažecima politika i lokalnim medijima radi povećanja vidljivosti.
 - Koristiti nalaze za informiranje prijedloga financiranja i jačanje zagovaračkih aktivnosti.

8. Sudjelovati u lokalnom zagovaranju

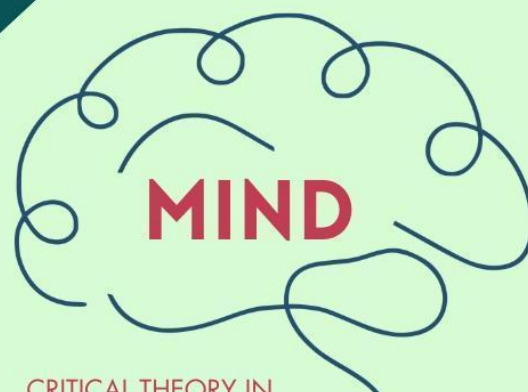
- Preporuke:
 - Aktivno predstavljati ulogu obrazovanja odraslih u razvoju KM lokalnim donositeljima odluka, poslodavcima i skupinama zajednice.
- Provedba:
 - Razviti godišnja „Izvešća o utjecaju“ koja prikazuju promjene u zajednici nastale iz programa KM (npr. građansko sudjelovanje, priče o socijalnom uključivanju).

Poziv na djelovanje

Partnerstvo MIND potvrđuje da je kritičko mišljenje nužnost za otporna, demokratska i kohezivna društva. Podržavajući odrasle da razmišljaju, propituju i djeluju, sustavi obrazovanja odraslih mogu pomoći građanima da se s pouzdanjem i empatijom snalaze u složenosti.

Ove preporuke pozivaju donositelje politika, općine i pružatelje obrazovanja odraslih da zajedno rade na održavanju nasljeđa projekta MIND: učiniti kritičko mišljenje obilježjem cjeloživotnog učenja te time ojačati zajednice i samu demokraciju.

Pozivamo dionike diljem Europe da nam se pridruže u prevođenju ovih preporuka u praksu kroz suradnju, dijalog i zajedničko učenje.

CRITICAL THEORY IN
ADULT EDUCATION PRACTICE:
EMPOWERMENT FOR CRITICAL ACTIONS

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project number: 2023-1-LT01-KA220-ADU-000153426